

ENRIKE
VILA MATAS

U KASELU
LOGIKE
NEMA

Preveo
Igor Marojević

■ Laguna ■

Naslov originala

Enrique Vila-Matas

KASSEL NO INVITA A LA LÓGICA

Copyright © 2014 by Enrique Vila-Matas

The Serbian edition is published by arrangement with Enrique Vila-Matas c/o MB Agencia Literaria S.L. through Christian Marti-Menzel

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Knjiga br. 4

Prevod ove knjige realizovan je uz podršku španskog Ministarstva za prosvetu, kulturu i sport (El Ministerio de Educación, Cultura y Deporte de España)

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Pauli iz Parme

1

Što je autor avangardniji, manje može da dozvoli sebi da se takvim i naziva. Ali koga je uopšte briga za to? Moja prva rečenica je, zapravo, možda samo mekgafin* koji nema mnogo veze sa onim što bih da ispričam, mada bi kasnije moglo da se pokaže da sadržaju te rečenice vodi sve što ću govoriti povodom poziva da posetim Kasel i svog docnijeg putovanja u taj grad.

Kao što neki znaju, pojam mekgafina najbolje je objasniti posredstvom scene iz voza: „Da li biste mi mogli reći šta je u tom paketu na prtljažniku iznad vaše glave?“, pita jedan putnik. Drugi odgovara: „A, to vam je mekgafin.“ Prvi onda želi da sazna šta je to mekgafin, dočim mu drugi objašnjava: „Mekgafin je sprava za lov na lavove u Nemačkoj.“ „Ali u Nemačkoj lavova nema“, veli prvi. „To znači da ovo ovde uopšte nije mekgafin“, odgovor je drugog.

* Engl.: *McGuffin* – pokretač radnje (motiv, predmet ili lik) koji omogućuje razvoj priče i navodi likove na akciju, iako sam po sebi ostaje nebitan i nerazjašnjen; sredstvo u narativu čija je svrha da smišljeno navede na pogrešan trag. (Prim. prev.)

Pravi-pravcati mekgafin jeste *Malteški soko*, najšarlatanskiji film celokupne povesti kinematografije. Taj film Džona Hjustona priča o potrazi za sićušnom statuom kojom su malteški vitezovi kupili ostrvo od jednog španskog kralja. U filmu se bez prestanka brblja, ali na kraju se odasvud traženi soko, zbog kog su mnogi čak i počinili ubistvo, ispostavlja kao element saspensa koji je omogućio narativu da se razvije.

Već ste mogli da naslutite da ima mnogo mekgafinâ. Onaj, najčjuveniji, nalazi se u scenariju Hičkokovog *Psiha*. Ko se još ne seća krađe koju je počinila Dženet Li u prvim minutima filma, pljačke što isprva deluje veoma bitna da bi se ispostavila nevažnom za priču. Međutim, uspeva da održi našu pažnju do kraja filma.

A ima mekgafina, na primer, i u *Simpsonovima*, gde početak nijedne epizode ne uspostavlja odnos – ili je on tanušan – spram kasnijeg razvoja priče u njoj.

Prvi put u životu sam naišao na mekgafin u *Toj gadnoj zbrci** Pjetra Đermija, adaptaciji romana Karla Emilija Gade. U tom filmu komesar Ingravalo, želuca prepunog kafe i izgubljen u lavirintu zamršene istrage, katkad razgovara telefonom sa svojom svetom suprugom koju gledalac neće videti do kraja filma. Da li je Ingravalo u braku s kakvim mekgafinom?

Toliko je ovde mekgafina da su mi se samo pre godinu dana direktno upleli u život. Dotičnog jutra me je na kućni broj telefona pozvala mlada devojka koja se predstavila kao Marija Boston, sekretarica Mekgafinovih, irskog

* Autor navodi skraćen naslov romana koji izvorno glasi *Quer pasticciaccio brutto de via Merulana* (ital.) – Ta gadna zbrka u ulici Merulana. (Prim. prev.)

bračnog para namernog da me pozove na večeru, a koja je bila sigurna da ću se, kao i oni, i ja oduševiti prilikom da ih vidim i pozdravim, budući da žele da mi ponude nešto čemu neću moći da odolim.

Da li su Mekgafinovi milioneri? Da možda, iz nekog bizarnog razloga, ne žele da me kupe? Takva pitanja behu moja šaljiva reakcija na čudni, provokativni telefonski poziv koji je svakako bio puka sprdnja na moj račun.

Obično odmah spuštam slušalicu na takve pozive, ali glas Marije Boston bio je nežan i veoma prijatan, a ja sam u tom trenutku bio u dobrom jutarnjem raspoloženju i malo sam se poigrao pre no što sam spustio slušalicu, te sam se izgubio jer sam dao dovoljno vremena mlađanoj Mariji da mi saopšti imena naših zajedničkih prijatelja, zapravo mojih najboljih prijatelja.

– Mekgafinovi nameravaju da ti ponude – rekla je iznenada – da jednom zasvagda saznaš rešenje misterije univerzuma. Oni već znaju rešenje i žele da ti ga prenesu.

Odlučio sam da nastavim razgovor. Da Mekgafinovi nisu saznali da nikad ne idem na večere? Da slučajno nisu upućeni da već sedam godina obično dostižem stanje sreće samo tokom jutra i popodneva? Inače bi me uvek obuzela snažna strepnja koja me je vodila mislima o tamnim i užasnim horizontima i zbog koje je bilo više nego preporučljivo da ne izlazim noću.

Mekgafinovi sve znaju, rekla je Bostonova, čak i to da nerado izlazite noću. Ali uprkos tome ne mogu da zamisle da bih radije ostao kod kuće umesto da saznam rešenje misterije univerzuma. Ispao bih velika kukavica ako bih izabrao svoj dom.

U životu sam dobio niz neobičnih telefonskih poziva, ali ovaj je bio od onih koji mogu biti sudbonosni. A ako ni to nije bilo dovoljno, Marijin glas je bio sve ugodniji, zaista je zvučao posebno i podsećao me na nešto što nisam umeo baš najbolje da odredim, ali zbog čega sam osetio više energije i zadovoljstva nego tokom drugih jutara, koja su me u poslednje vreme sama po sebi ispunjavala snagom i optimizmom. Pitao sam je da li će i ona doći na večeru na kojoj će mi otkriti tu tajnu. Hoću, rekla je, planirala sam da dođem, ja sam na kraju krajeva sekretarica bračnog para, što me obavezuje na neke stvari.

Nekoliko minuta potom, podstakavši moj optimizam, već je uspela da me u potpunosti ubedi da oputujem. Rekla mi je da se neću pokajati, misterija univerzuma vredna je truda. Rođendan mi je bio prošlog meseca, kazao sam, to ti napominjem za slučaj da je neko pogrešio datum pa mi priprema iznenađenje za rođendan. Ne, ne očekuj ništa slično, rekla je Bostonova: iznenađenje leži u onome što će ti otkriti Mekgafinovi.

2

I tako sam, tri noći od tada, došao tačno u zakazano vreme na večeru. Međutim, irski bračni par nije se pojavio, za razliku od mlade, zračće, visoke, crnokose, vrlo crnokose Bostonove. Nosila je crvenu odeću i divne zlatne sandale i bila inteligentna i u isti mah lukava. Dok sam je posmatrao, nisam mogao da sakrijem unutarjni vapaj koji je

ona, tako mlada, intuitivno opazila; znala je da je posredi nešto vezano za njene godine, duboku ličnu utučenost i tugaljivost stvari.

Bilo je to, bez sumnje, prvi put da je vidim. Imala je barem trideset godina manje no ja. Izvini zbog nereda, zbrke, frke, rekla mi je čim smo se upoznali. Pitao sam je o kakvom neredu i frci govori. Zar i sam ne vidiš? Ja sam ti napravila zbrku, ne postoje Mekgafinovi, rekla je. I objasnila da joj se pravljenje frke i zbrke učinilo najboljim načinom da me ubedi da dođem jer je, pošto sam u književnim krugovima poznat po ekscentričnosti, naslutila da ekstravagantan telefonski poziv može da pobudi moju radoznalost dovoljno za gotovo nemoguć uspeh da me noću izvuče iz kuće.

Morala je lično da me vidi kako bi mi nešto ponudila. Ukoliko bi sve ostalo na telefonskom pozivu, strahovala bi od mog negativnog odgovora. Šta je želela da mi ponudi? Isto što i Mekgafinovi? Rekla mi je da je srećna, pre svega, što sada zna da je obezbedila dovoljno vremena da mi izloži predlog svojih šefica, Kerolin Hristov Bakardžijev i Čus Martines, organizatorki izložbe *Trinaesta dokumenta*, koje su je zadužile da me preseli.

To znači, rekao sam joj, da su Mekgafinovi zapravo Kerolin i Martinesova. Osmehnula se. Tačno, kazala je, ali sada bih želela da znam jesi li čuo za *Kaselska dokumenta*. Često sam slušao da se govori o tome, rekoh. Štaviše, sedamdesetih godina, neki prijatelji vratili su se promenjeni pošto su tamo videli čudesna dela umetničke avangarde. U stvari, iz tog i drugih razloga Kasel je postao mit moje mladosti, mit koji je i dalje na snazi; mit moje generacije, ali, ako ne grešim, i kasnijih pokolenja jer bi

jednom u pet godina tamo bila izložena dela puna zanosa. Na kraju sam joj rekao da se iza legende o Kaselu krio mit o avangardi.

Bostonova mi je kazala da je, dakle, njen zadatak da me pozove da učestvujem na *Trinaestim dokumentima*. Dodala je da, kao što mogu da vidim, nije lagala kad mi je rekla da je posredi neodoljiva ponuda. Koja je mene usrećila, ali sam gledao da ne ispoljim entuzijazam. Sačekao sam nekoliko trenutaka da je pitam šta se od pisca poput mene očekuje na izložbi kakva je kaselska. Dodao sam da, koliko znam, pisci ne gostuju u Kaselu. Kao što ptice ne lete u Peru da bi umrle, rekla je Bostonova dokazujući da je kao sagovornica više nego umešna. Dobra rečenica, pravi mekgafin, pomislio sam. Usledila je kratka ali intenzivna tišina, koju je ona prekinula. Dali su joj zadatak da mi traži da krajem leta 2012, tokom tri nedelje, svako jutro provodim u kineskom restoranu *Džingis-kan* nadomak Kasela.

– Kakav čingis?

– *Džingis-kan*.

– U kineskom?

– Da. I tamo da pišete pred publikom.

S obzirom na svoj uvek spreman običaj da napišem reportažu kad god me pozovu na neko čudno mesto da u njemu učinim štogod neobično (s vremenom sam uvideo da mi svako mesto deluje čudno), stekao sam utisak da opet proživljam početak putovanja kakvo bi na kraju moglo da se pretvori u priču u kojoj ću, po običaju, pomešati zbunjenost i odmor ne bih li opisao svet kao apsurdno mesto na koje se stiže zahvaljujući veoma ekstravagantnoj pozivnici.

Na trenutak sam pogledao Mariju u oči. Stekao sam utisak da je to uradila namerno kako bih na kraju pisao dugu reportažu o neobičnoj pozivnici da u Kaselu radim u kineskom restoranu pred publikom. Sklonila je pogled. I to je sve, rekla je; ništa drugo, Kerolin i Ćus i njihova kustoska ekipa traže mi samo da sedim svakog jutra na stolici u kineskom restoranu vodeći svoj svakodnevni život kao u Barseloni. Naime, traže mi samo da pišem i, što jest jest, pokušam da uspostavim odnos sa svakim ko uđe u restoran i poželi da mi se obrati jer nikad ne bih smeo da zaboravim da će „međupovezivanje“ biti čvrst deo koncepta *Trinaestih dokumenata*. I da mi ne padne na pamet, rekla je, da sam ja jedini pisac koji će izvoditi tu tačku budući da su planirali da pozovu još četiri-pet literata, evropskih i američkih, a možda i dva iz Azije.

Odmah sam se zaljubio u poziv iz Kasela, ali ne i u obavezu da sedim tri nedelje u kineskom. To mi je bilo jasno još od prvog trenutka. Tako da sam, iako strahujući da će odustati od poziva, osetio obavezu da kažem Mariji kako mi se ponuda nije učinila dovoljno dobra i, samim tim, da joj tražim da prenese Kerolin Hristov Bakardžijev i Ćus Martines da me je, već sama po sebi, zamisao da stotine nemačkih baka i deka u penziji dolaze kombijima u kineski restoran da gledaju šta ja to pišem i da se povežu sa mnom doslovno i mentalno rasturila.

Niko nije ni pomenuo nemačke bake i deke, ispravila me je Bostonova, odjednom donekle ozbiljno. To je bilo tačno, niko nije pomenuo ni bake, ni deke, ni penziju. Kako god, rekao sam joj da bih joj bio zahvalan ako bi za mene u Kaselu pripremila drugačiju vrstu nastupa, drugačijeg stila, na primer da održim neko predavanje, makar

i u kineskoj birtiji. Utešno ćaskanje o haosu savremene umetnosti, rekao sam. Niko nije ni pomenuo kaos, umešala se Bostonova. To je bilo tačno, niko nije ni pomenuo kaos. Najpre će biti da imam starinsku i grubu predrasudu o savremenoj umetnosti ili da spadam u ljude što misle da je ona, baš danas, posebno katastrofalna i šarlatanska.

U redu, iznenada sam klimnuo glavom, u savremenoj umetnosti nema ni najmanjeg haosa, kao ni idejne krize, nikakve prepreke. Kad sam to rekao, krenuo sam u Kasel. Odmah sam osetio duboko zadovoljstvo; nisam mogao da zaboravim da sam s vremena na vreme čeznuo da avangardisti počnu da me smatraju saborcem i jednom me pozovu u Kasel.

Ali ko su u svemu tome zapravo avangardisti?

3

Marijino lice bilo je sve prozračnije. U jednom trenutku mi se čak činilo da zaista zrači, možda zbog zadovoljstva što je ispunila svoju misiju da me ubedi da prihvatim ponudu.

Znao sam zbog čega sam prihvatio, ali poenta nije bila u tome da joj se ispovedam. Osim radi toga što me je pozvala na originalan, čak književno intrigantan način, prihvatio sam i zato što mi nikad nije palo na pamet da bih u životu mogao dobiti takvu ponudu – kao da su me stavili u omiljeni fudbalski tim: što mi, makar samo stoga što sam nedavno napunio šezdeset tri godine, niko ne bi više nikada ponudio – ali i zato što sam se već neko

vreme, otkako sam kolabirao zbog nezdravog života, na svaki način oporavljam i što je, unutar tog procesa, imalo smisla da otvorim sopstveno pisanje za nove umetnosti, izvan književnosti. Drugim rečima, prestao sam da se ushićujem samo književnom materijom i otvorio se spram drugih disciplina. S obzirom na sve to, za sve vremešnijeg čoveka koji to ničim nije nastojao da prikrije, odlazak u Kasel značio je otkrivanje čari njemu sasvim novoga sveta. Možda će me tamo obuzeti i neke ideje koje inače ne bi, a može biti i da ću, budem li strpljiv kao pravi znatiželjni lutalac, dospeti do makar približnog uvida u situaciju u savremenoj umetnosti na početku dvadeset prvog veka. Osim toga, bejah željan da ustanovim kolike su razlike između trenutne književne avangarde – ako se o tako nečem uopšte može i pričati – i one umetničke čija se smotra održavala svakih pet godina u okviru *Dokumenta*. Na književnom terenu, avangardnost je izgubila na težini, da ne kažem da je verovatno istrebljena, mada može biti da još ima kakvih zanimljivih poetičkih projekata. Ali zar nije slično i u svetu umetnosti, gde se s vremena na vreme u Kaselu održava nekomercijalna smotra onoga što je inovativno? Ovo stoga što su *Dokumenta* čuvena kao nešto što nije odveć zaraženo zakonima tržišta.

Želim na *Dokumenta*, rekao sam joj, pod uslovom da ne moram u *Džingis-kan* jer bih se tamo, bez sumnje, u potpunosti osetio na tuđem terenu, izmešten. Bostonova me je pogledala, nedužno se osmehnula, rekla da sam izgovorio ključnu reč, jer su *Dokumenta* Kerolin Hristov Bakardžijev i Ćus Martines osmišljena upravo kao usmeravanje celokupne teške artiljerije prema ideji izmeštanja umetnika van njihovih stalnih mentalnih prebivališta.

Nisam želeo da otkrijem šta ona tačno podrazumeva pod mentalnim prebivalištem, ali jesam da saznam da li još uvek postoji makar i najmanja mogućnost da mi ponude drugačiju delatnost od provođenja apsurdnih jutara u kineskom restoranu. Rekla mi je da je bolje da ne odbijam da kročim u *Džingis-kan* pošto će to biti središte uzastopnih nastupa pozvanih pisaca a ja ne bih mogao da budem tretiran drugačije od ostalih. Uostalom, već može da mi najavi da će sve teći lagano, već može da mi jamči da će mi u izobilju ostati vremena da se posvetim onom što najbolje umem: da osmatram okolo, da šetam poput teškog dokonjaka. Pošto me je, nakon čitanja mojih tekstova, tako tumačio ceo kustoski tim, znali su kako volim da budem neka vrsta šetača bez jasnog cilja u stalnom konfuoznom lunjanju.

Osmehnuo sam se ne znajući baš najbolje zbog čega. Smanjićemo ti kinesku kaznu, iznenada je rekla. Ne razumem, odgovorio sam joj. Pa videćeš, rekla je, budući da su mi Kerolin Hristov Bakardžijev i Ćus Martines dale ovlašćenja za to, smanjujem vreme koje moraš da provodiš u kineskom sa tri sedmice na nedelju dana.

Na osnovu njenih reči zaključio sam da se *Džingis-kan* ne nalazi u centru Kasela, nego naprotiv, u južnom delu parka Karlsaua koji se već graniči sa šumom. Drugim rečima, kineski restoran je izvan Kasela. Da uzmem ili da ostavim. Ne bi mi bilo rđavo da prihvatim ponudu jer bih, nakon boravka u kineskom, mogao dugo da šetam parkom, šumom, bilo bi to drugačije iskustvo gde bih video neuobičajene stvari, pa čak i da otkrijem (osmehnula se) rešenje misterije univerzuma...

Ponuda je logički veoma klimavo zasnovana, da ne kažem da nije imala ni najmanji osnov; sigurno je da je u tom pozivu u kineski van Kasela bilo nečeg blago sulu-dog, ali trebalo je da putujem tek za godinu dana, pa sam pomislio ili pozeleo da verujem kako bi u međuvremenu kustoskinjama (ili je trebalo da ih zovem organizatorkama ili kuratorkama, nisam bio vičan tim temama?) moglo da padne na pamet više stvari koje bih mogao da radim onde.

– I hoće li mi u svemu tome neko na kraju otkriti misteriju univerzuma? – pitao sam.

Njen odgovor, moduliran glasom koji cele noći nije izgubio na zavodljivosti, bio je prilično lukav, tako da sam joj tražio dozvolu da zapišem njen odgovor na salveti gde ću mu se, rekao sam joj, do kraja života diviti.

– Ali stvar je u tome što bez Mekgafnovih – rekla je Bostonova – možemo učiniti malo toga, možda samo da pevamo do, re, mi, do, duva vetar i pašće kiša. A večera se završila.

Činilo se da je tačno kontrolisala vreme izdvojeno za večeru. U svakom slučaju, bilo je mnogo bolje da se sve završi tamo jer sam kod kuće, pre no što ću izaći, popio antidepressiv koji je tih dana nastojao da patentira moj drug iz srednje škole, doktor Koljado (menjam mu prezime kako ne bih otkrio identitet tog dragog i pomalo frustriranog izumitelja medicinskih pilula). Tu sam tabletu uzeo sa zamišlju da će mi umanjiti večernju strepnju. I mada je tableta u početku povoljno delovala na mene, već neko vreme me je vodila silaznom putanjom i okolnosti su postajale opasne jer sam primetio da se svakog poslepodneva i noći budi moje mračno raspoloženje, duboko

melanholična strana moje ličnosti. A osim toga, nazreo sam da bi u ma kom trenutku Bostonova mogla da me pita kud se dela ona moja navodna snažna anksioznost za koju sam joj rekao da me obuzima posle podne uvek u istom trenutku i zbog koje je preporučljivo da ne izlazim noću... Strahovao sam od tog pitanja utoliko više što sam opazio da se moja melanholičnost razobručuje. Čak sam se uplašio da se moje lice pretvara u lice Mister Hajda, te mi se učinilo da je kraj našeg susreta – izvrsna ideja.

4

Nekoliko sedmica kasnije našao sam se jedne noći sa Ćus Martines. Ali kada sam došao na dogovoreno mesto, zatekao sam Mariju Boston. Bila je čak i zabavnija i prozračnija nego prilikom prethodnog razgovora, kao da je želela da mi ukaže na to da može da se stavi u kožu osobe koja je iznad one kakvom mi se pokazala prve noći. Kad sam je pitao za Ćus, došlo je do čudnog ukrštanja pogledâ i taj trenutak mi se učinio neshvatljivo težak.

– Zar ne možeš da shvatiš da sam ja Ćus? – pitala je, zbog čega sam se na trenutak osetio kao potpuni imbecil. Moram da shvatim, rekla je, da joj se za prvi telefonski poziv učinilo bolje da se predstavi kao Marija Boston, što je harizmatičnije ali i energičnije ime nego što je to Ćus Martines, koje je odveć tipično. A kasnije nije umela da se liši škodljivosti, zbrke i frke, kojih se upravo lišavala. – Ja sam Ćus, uvek sam bila Ćus. Razumeš?

Zvučala mi je kao da poručuje da sam običan glupan.

Osmehnuo sam se. Šta da čini čovek u ovakvim situacijama? Ponovo sam popio – jakog li leka, ali nisam mogao da dopustim da mi se cele noći na licu vidi strepnja – novu tabletu doktora Koljada (drugi i, nadao sam se, poslednji njegov antidepresiv u životu), usled čega sam se osmehnuo na vrlo prirodan način, iako mi se čini da sam se zapravo osmehivao kao potpuni tupan. Istina je da sam se upleo u zamršeno klupko, s obzirom na to da sam od prvog trenutka opazio da učinci dobrog raspoloženja do kojeg je trebalo da dovede lek s kojim je doktor Koljado eksperimentisao – ono što je lekar nazivao „aspirin empatije“ – nisu sasvim rđavi, mada ni izbliza ne ispunjavaju baš sve želje.

Osmehnuo sam se kao kakav siroti tupan.

– Naravno da si Ćus – rekoh. – Uvek si bila Ćus. Razumem.

Sve vreme tog drugog susreta ona je potvrđivala sve što je rečeno: dogovorila se s Kerolin Hristov Bakardžijev da smanji broj dana koje ću morati da proboravim u Kaselu te je bila dovoljna jedna sedmica i tražile su samo da provodim poneki jutarnji trenutak u kineskom i, što jest jest, bile bi mi zahvalne da što duže komuniciram s ljudima koje tamo budem sreo, onima koje zanima moje pisanje, odnosno moj položaj literate, kao i s osobama koje bi interesovalo, najjednostavnije, kog đavola radim tamo izgubljen u kineskom restoranu u okolini Kasela i tako dalje.

Izgubljen! Zašto su želele da se izgubim? Da bi mi se smejale? Odlučio sam da je pitam zbog čega su se dve žene koje jedva poznajem, ona i Kerolin, sa distance

bavile planiranjem mog gubljenja u nekom kineskom ćošku za leto 2012. Kakav bi mogao biti njihov interes da me vide izgubljenog kraj jedne šume? Na svu sreću, sve to sam pitao dok me je obuzimao plamen radosti koji je neposredno izazvala tableta, pa je Ćus na mom licu videla više no širok osmeh i manjak zabrinutosti. Mislim, rekla je, da preuveličavaš stvari. Kratka tišina. Želeo sam da pretpostavim kako, u svakom slučaju, ima nečeg dobrog u ideji da se izgubim, kao i da poverujem da me ona, kao organizatorica *Trinaestih dokumenata*, vrlo promišljeno izaziva: da uz pomoć sopstvene mašte prihvatim kao normalnu stvarnost činjenicu da je njena ponuda vrlo manjkava.

Odobrovoljio sam se da je pitam da ne misle ona i Kerolin da će mi, kad dođem na *Dokumenta*, vlastita moć opažanja pomoći da produbim izrazitu veličanstvenost savremene umetnosti – bio sam ironičan koliko god sam mogao.

Osmotrla me je. Video sam da mi ništa neće ni potvrditi niti odreći, pa je tako i bilo. Samo mi je preporučila da ne smetnem sa uma da se u blizini kineskog restorana nalazi šuma, a šume su oduvek mesto za prave priče. Nisam znao šta da odgovorim budući da nisam znao šta ona podrazumeva pod pravim pričama.

Rekao sam joj da sam godinama mislio kako da bi dobro pisao, čovek mora da vodi loš život. I kakve to sad ima veze?, odmah je pitala. Nikakve, Ćus, to je običan mekfaġin kakav slutim da je bila i tvoja rećenica o pravim pričama, rekao sam joj. Sve se naćas zamrsilo, ritam razgovora je razbijen. Onda smo ćutali. Da bih okolnosti učinio podnošljivijima, rekao sam joj samo da imam

izvesnu sklonost mekgafinima. Ali time sam je samo još više zapanjio i učinio još čuljivijom.

Kada je odlučila da smanji tenziju, počela je da mi priča kako sutra ide u Avganistan jer se sadržaji *Dokumenata* koje je pripremala sa Kerolin i kuratorskom ekipom neće odvijati samo u Nemačkoj, u Kaselu, nego i u Kabulu i Aleksandriji, Kairu i Banfu, koji se nalazi u Kanadi. Osim za organizatorke, malobrojnu radnu ekipu i pokoju zvanicu, *Trinaesta dokumenta* neće biti razumljiva ni za jednog jedinog posetioca. Žalila je što je neko vreme bila napolju jer joj je razgovor sa mnom bio zabavan i zahvaljivala mi je što joj nisam uzeo za zlo to što se jednog dana predstavljala kao Bostonova, a drugog mi otkrila svoj pravi identitet.

U svakom slučaju, rekao sam joj, veliko je olakšanje znati da više nećeš da menjaš ime. Neću, ne brini, rekla je, i tajnovito se osmehnula dok je počinjala da mi priča o ruti *Dokumenata* i da insistira na širenju prostora od Kasela do Kabula, Aleksandrije, Kaira i Banfa. Za slučaj da sam tako nešto pomislio, upozorila me je da ne treba da mislim kako ona i Kerolin imaju postkolonijalni stav; više se radi o čistoj poliloškoj volji.

Mentalno sam ubeležio taj pridev za koji nikada nisam čuo („poliloški?“) i malo zatim pomislio da vidim izvesnu nadu za svoju mračnu budućnost čoveka zatočenog u kineskom poliloškom. Dotle mi je govorila, između ostalog, o tome kako je avangardni *Critical Art Ansamble** našao zakriven prostor znatno ponad kaselske šume u kojem će projektovati ciklus konferencija tokom sto dana,

* Engl.: Ansambl kritičke umetnosti. (Prim. prev.)

koliko traje izložba. Izlaganja, rekla mi je, na koja verovatno niko neće doći i koja se s obzirom na udaljenost mesta neće ni čuti. Odmah sam razumeo da bi te konferencije na koje niko neće doći mogle biti idealno mesto (u svakom slučaju, bolje od bednog kineskog) da održim govoraniciju o bilo kojoj temi vezanoj za avangardu i za umetnost ovog vremena, i zamolio sam je da proba da me uključi u sto izlagača koje bi pozvao *Critical Art Ansamble*. U tom trenutku je iznenada počela da me fascinira mogućnost da se pripremim za časkanje na mestu daleko od šume a koje bi se zvalo... *Konferencija bez ikog*.

Oduševio me je naslov koji sam lično dao pa je tableta – od koje se očekivalo da razmrda čoveka – počela da, kako mi se činilo, savršeno deluje. Ali možda nije trebalo da pokažem toliki entuzijizam. Razmotrićemo, rekla je hladno, kao da joj je zasmetalo što me je ipak videla ushićenog mogućnošću da me u Kaselu čeka izvesna vrlo zanimljiva aktivnost. Ali nemalo zatim se korigovala i počela da govori kako je i nju oduševio naslov mog predavanja koje već mogu da pripremam jer je od tog trenutka uvršćeno u program, čime neću izbeći da – utišala je svoj divni glas – idem svakodnevno u kineski.

Radosni izraz mog lica pretvorio se u blagu grimasu.

Kolika samo opsednutost tim restoranom, mislio sam. Bez ikog, bez ikog, konferencija bez ikog, čuo sam je kako ponavlja, kao da se odjednom oduševila i idejom potpunog odsustva publike tamo, dalje od šume.

Na kraju smo našli idealne datume za moje putovanje u Kasel: poslednjih šest dana od stotinu, koliko traju *Dokumenta*; šest dana septembra kada će u gradu oporavljenom od letnje žege a pred skorašnje zatvaranje izložbe, skoro

sasvim sigurno, kao i tokom dosadašnjih *Dokumenata*, biti najviše posetilaca.

Pre nego što smo se oprostili, nije obratila pažnju na to da bi mogla da mi prizna kako me je obmanula jer nije Ćus Martines, u šta me je naterala da poverujem. Za tu njenu neuviđavnost nisam znao još godinu dana, dok nisam došao u Kasel i saznao istinu koju ne bih mogao ni da zamislim one noći kad sam se pozdravio sa devojkom za koju sam bio siguran da je Ćus, i kad sam započeo da hodam pustim ulicama na svom zadovoljnom putu do kuće punom zastajkivanja.

5

Tokom mog sporog povratka kući, u neuravnoteženom duševnom stanju, sve vreme sam pamtio i zaboravljao Kafkine reči u pismu Feliksu Baueru: „Marijenbad je neopisivo lepo mesto. Mislim kako bih, da sam Kinez i da moram da se odmah vratim kući (a u suštini sam Kinez i vraćam se kući), morao da preduzmem mere kako bih se ovamo vratio uskoro.“

To je jedino mesto celog Kafkinog opusa gde sebe naziva u suštini Kinezom, što kao da nam ukazuje da kad je Borhes pomislio da je prepoznao Kafkin glas ili navike u različitim književnostima i raznim epohama koje su mu prethodile, pogodio je da je na Kafku u ponečem uticao Han Ju, prozni pisac iz devetog veka, autor koga je Borhes

otkrio u divljenja vrednoj *Razumnoj antologiji kineske literature*, objavljenoj u Francuskoj 1948.

Uzimajući u obzir ono što je Kafka napisao Feliksu Baueru, očigledno je da je pisac iz Praga naslutio svoj enigmatični odnos prema Kini, ko zna da li i prema sopstvenom preteči Han Juu.

Te večeri, dok sam se polako vraćao kući, zamišljao sam – bilo zbog čega, naravno da sam imao dovoljno motiva – da sam glavni junak Kafkine rečenice; naime da sam Kinez koji se vraća kući. Na trenutke sam se čak dobro osećao u toj ulozi. Dok nije došlo do potpunog obrta kad su inače povremeno korisni učinci tablete postali štetni i odjednom se za mene sve zamračilo i sasvim sam pao u stanje strepnje i sete koje sam želeo da izbegnem; nisam mogao da se iskobeljam iz opadanja sopstvenog duha i hiljadu puta sam prokleo sebe što sam se stavio u ruke doktora Koljada. Prisetio sam se starih noćnih šetnji u kojima me je obuzimao isti taj opažaj pun strepnje da je svet pun poruka čiji kod je sakriven. I sred tih negativnih percepcija, dok sam se jalovo borio da povratim raspoloženje i govorio sebi da je već i previše čudno da Kineza poput mene pozovu u jednu azijsku enklavu daleke Nemačke; dok sam, naravno ponešto zbunjeno, hodao ka kući, razmišljao sam o svemu tome i o sličnim stvarima do trenutka kad sam se setio jednog vrlo intenzivnog i za mene krucijalnog sna, koji sam usnio tri godine pre toga u mestu Sarcana na severu Italije, gde sam otišao na neki međunarodni susret pisaca i smestili su me u krčmu *Delandelova lokanda* na pustom polju, na osam kilometara od gradskog jezgra. Prvo što sam otkrio kad sam ušao u svoju sobu u tom dalekom hotelu

bilo je da sam u Barseloni zaboravio tablete za spavanje i knjigu koju sam namerio da čitam pre spavanja. Čak i ne mogavši da računam na sedative na koje sam navikao, uspeo sam da zaspim. Pao sam doslovno mrtav od sna da bih se tek potom setio jednog eseja Valtera Benjamina u kojem je autor sugerisao da reč nije znak, zamena za nešto drugo, već ime jedne Ideje. Benjamin je govorio da se kod Prusta, Kafke, nadrealista, reč odvaja od značenja u njegovom buržoaskom smislu i vraća se na svoje osnovne i gestovne moći. Sudeći po tome, u vremena Adama, reč i gest imenovanja bili su jedno te isto. Od tada, jezik će trpeti ogroman pad, a Vavilon će, po Benjaminu, biti samo faza tog pada. Zadatak teologije biće da vrati reč u svoj njenoj izvornoj mimetskoj moći, kakvu ona ima u svetim tekstovima u kojima je i sačuvana.

Upitao sam se tamo u Sarcani da li pali jezici još mogu, u potpunosti svojih namera, da nas približe izvesnim istinama vezanim za nepoznati izvor jezika. Odjednom shvativši da sam celog života, u suštini nesvestan toga, nastojao da rekonstruišem jedan raščlanjen govor (onaj izvorni, izgubljen u noći vremena), zaspao sam i zapao u vrlo intenzivan san kojim su vrlo brzo šetala dva prijatelja, Serhio Pitol i Raul Eskari. Ova dvojica su naelektrisano koračala uličicama starog, moguće nekog evropskog gradskog jezgra. Za razliku od njih dvojice, kiša je, ili mi se tako učinilo, padala neobično sporo i s istim onim toksičnim izgledom s kakvim pada na glavni grad Meksika. Ušli su u studentsku učionicu i Serhio je počeo da strahovito brzo zapisuje znakove koje ja nikad nisam video na tabli u vrlo moćnoj nijansi zelene. Tabla se pretvorila u zakovana vrata arapskog ogivalnog luka, još moćnije zelene,

u koja je Pitol, usporevajući ritam svoje ruke, upisivao poeziju nepoznate algebre: formule i zagonetne poruke iz kabalističkog, jevrejskog ozračja, mada je ono moglo biti samo muslimansko, muslimansko iz Kine, ili jednostavno italijansko, iz Petrarkinog doba; poeziju jedne neobične, apatridske algebre koja me je slala u središte misterije univerzuma koji je delovao pun poruka skrivenog koda.

Sledećeg jutra sam se probudio s utiskom da sam bio nadomak suštinske poruke za koju sam slutio da jedino Pitol poznaje njene dublje domete. Ponekad kad se, kao danas, vratim tom snu, uviđam da sam onog dana kad me je Bostonova pozvala da mi najavi da Mekgafinovi žele da mi otkriju misteriju univerzuma, pristao da dođem na sastanak delimično stoga što je moje nesvesno još bilo pod uticajem sna iz Sarcane. Nije za potcenjivanje ni mogućnost da sam, s druge strane, kasnije pristao da idem u Kasel u suštini, ili bar delom u suštini, zato što sam očekivao da tamo nađem tajnu savremene umetnosti, ili možda inicijaciju u poeziju nepoznate algebre, ili možda zakovana vrata arapskog ogivalnog luka; vrata iz daleke kineske prošlosti, iza kojih čist jezik vodi svoj skriveni život.

6

Godinu dana nakon sastanka sa lažnom Ćus, početkom septembra 2012. i nekoliko dana pre nego što je trebalo da letim u Frankfurt i tamo uzmem voz za Kasel, stvari su se

promenile toliko da sam čak oklevao da li da se upustim u putovanje. Nakon duge godine izrazito škrtog kontakta sa kuratorskom upravom *Dokumenata*, gotovo ništa me nije ohrabrivalo da se uskoro prebacim u Nemačku. Za celu tu dugačku godinu dobio sam jedno jedino, takođe škрто pismo, koje je potpisala izvesna Pim Duran i praćeno dokumentom sa *Lufthansinom* kartom i uputstvom kako da u Frankfurtu nađem odgovarajući voz.

U međuvremenu, o Ćus Martines (ili, bolje rečeno, osobi za koju sam mislio da je Ćus Martines) nisam saznao ništa novo i propali su svi moji pokušaji da stupim u kontakt s njom. Uprkos tome, bio sam sasvim siguran da bih, čim bih došao na *Dokumenta*, video Ćus Martines; jedan njen prijatelj mi je rekao da je najverovatnije preuzeta koorganizacijom velike izložbe pa nema vremena da se ponovo poveže sa mnom, ali će u Kaselu stvari stajati vrlo jednostavno.

Po onome što sam mogao da pročitam o *Trinaestim dokumentima*, izvesno je bilo samo da su ubedljivo nadmašila prethodno izdanje, dvanaesto, koje je bilo loše, između mnogih ostalih stvari, jer je pokleklo pred iskušenjem da bude pozvan katalonski kuvar Feran Adrija i, u zamenu za mnogo veću medijsku prisutnost, ogrešilo se o jedno od nepisanih pravila izložbe što se održava svakih pet godina: o volju da očuva nemaran odnos prema tržištu umetnosti.

Za slučaj da to nije dovoljno, setio sam se da je nesrećno dvanaesto izdanje udomilo još jednu medijsku inicijativu, onu Aj Vejeveja da iznenadi sve živo dovodeći hiljadu i jednog kineskog građanina na *Kaselska dokumenta*. Bio je to događaj čija senka se nadnosila nad pozivnicu